

MANTOVA, septembar 1969.

Na putu za palatu Te, u uskoj ulici, privukla me nevelika građevina čistih renesansnih linija. Mala tabla smeštena na mrkoj fasadi kraj ulaza kaže: „CASA DI MANTEGNA”. Masivna drvena vrata lako se pokrenuše i nadoh se u popločanom predvorju, sa fontanom u središtu. Levo i desno su vodile zavojite stepenice u unutrašnjost umetnikove kuće. U prvi mah moju radoznalost nisu pobuđivale ove uske kamene stepenice, i činilo mi se da ništa novo neću otkriti ako pođem njima — sem siromašne zaostavštine Andrea Mantegne. Uglavnom mrtve zaboravljene stvari koje govore malo o naporu stvaranja i izazivaju nostalgiju.

Htela sam da se vratim i napustim ovu suru kuću u kojoj više niko ne živi. U tom trenu su me magično privukla vrata naspram ulaznih, ne toliko masivna, gotovo prozračna, ukrašena plitkim reljefom u drvetu. Iza njih se prostirao osunčani vrt, u kome sam se odmah našla. U ovoj zelenoj oazi, ne negovano godinama, sve je bujalo. Bio je to gotovo pravilan kvadratni prostor, oko koga se dizao visoki bedem. Uza sam zid, raslo je raznoliko mediteransko drveće, nadvisujući ga. Sredinu vrta presećala je staza od krupnog belog šljunka. Posmatrala sam živu ogradu oko staze, i nadesena nad nju odjednom primetila, u njenoj gustini, okrugle plodove. Zavukla sam ruku među prepletene skresane stabljike i otkinula jedan plod. Bila je to dozrela pomorandža, veličine oraha. Brala sam ih ne znajući da li su ukras vrta. Sunce se razlivalo oko mene. Zelena trava me privlačila, spustila sam se na nju. Posmatrala sam ponovo nisku pomorandžinu živicu. Bio je to isto onaj blede-narandžasti plod među gustim izukršanim grančicama i punom tamnom lišću, koji sam videla naslikan, negde po strani, u vidu okvira, na velikim freskama u palati Ducale, odakle tek bejah stigla.

Toplo mediteransko nebo se slivalo po predelu, a sunce se zavlačilo u mene. U vrtu je vladala gotovo nepojmljiva tišina. Bila sam zagledana u dno vrta do koga još nisam kročila; pokretanje šipraga prenulo me iz odsutnosti. Iznenada sam ugledala, u tamnoj gustini granja, u sočnom lišću, sapi jednog belog konja. Mahao je repom, rzao, uznemiravao ceo taj mirni prostor.

Učinilo mi se da će u tom trenu iz kuće, koja je stajala iza mene, izaći slikar, Andrea Mantegna, sa svojim priborom, sa velikim blokom u rukama i sestri kraj mene; ne primećujući me, počeo svoj rad: skiciranje ove životinje zarobljene u vrtu, koja je sve više bivala usplahirena. Istovremeno, u gradu, u palati Ducale, nestrpljivo ga je iščekivao njegov gospodar, naročito Gonzaga da završi započete freske u „CAMERA DEGLI SPOSI”.

Čula sam, opčinjena zelenim sjajem koji se iznenada uznemiren kovitlao po celom vrtu. Ne osvrćući se, čula sam žustre korake kako se približavaju.

ZOV DRVETA**SKLUPTURE U DRVETU
RISTE STIJOVIĆA (Galerija SANU)****Beograd, oktobar 1969.**

Umetnik nosi svoju mladost iz rodne Podgorice kao vrelo u koje zavlači lice i utapa oči: pred njim se bude topla jutra, zlatna stabla u vrtovima iz kojih zagonetno izranjaju osmesi i tanka tela devojaka. Uz zvuke povlače ga u nemirnu igru. On joj se prepušta: to je igra sjedinjavanja toplih tela i vitkih stabala u jedno. U potonjim vizijama on kreše nemirni rast grana i preobražava ih u skrštene ruke mladih žena, ruke koje samo u njegovim sećanjima lepršaju, rastu i cvetaju u dalekim voćnjacima, u sjaju minulih jutara.

Svaka skulptura je zov iz daljine koja mami. To je produženi vek drveta, spasenog od kiša, ne vremena, truljenja. Uzvišeni život prirode pretočen je u viziju umetnika, koji kao šumski mag traga za bićima zarobljenim u tvrde kore, oslobada ih, izvlači iz stabla.

osmehom, Žena pod velom, Indijska igračica pune su ljubavi koju im on sam poklanja još u nastanku, u radanju, dok ih razotkriva ispod čvrstih vlakana drveta. Punc su treperavog zvuka, neme muzike koja se rasipa iz figura, iz njihovog lakog i nenametljivog pokreta.

Stijovićeve Devojke se oko nas osmejuju mlade, čedne, tankih tela. To su devojke zaustavljene u njegovoj mladosti, usnule na zelenim proplancima. Mlada tela iznenada probudena njegovim očima, oživljena njegovim većtim rukama, osmehnuta u zanosu tog buđenja. Sjedinjavanjem prirode i živog bića izjednačeno je u umetnikovoj viziji sa formulom Stablo—Žena. Gledajući stablo, drvo još u rastu, Stijović ga unapred vizionarski oplemenjuje. Stvarajući novu formu, odbacujući sloj po sloj drveta, ne kidajući ga ne povređujući ga, izvlačeći iz njega telo, pretvara ga u oblu put. Ova tela su čedna, lišena surovosti. Ona nisu razuzdana ili osakaćena. Život ih dočekuje prijateljski. Lica ne nose grč patnje ili bola. Ona su ozarena vedrinom, ona su u zanosu.

Tužbalica je stablo kruške prekinuto u korenu, svijeno u ženu, u tužan jecaj, u vapaj koji ponire u zemlju; čuje se plač za belim cvetovima stabla, za pticama koje su se utopile u gustoj krošnji, u rasutim kosama žene.

Žena pod velom je ružino drvo koje sad cveta u malim napetim grudima devojke, koja sva liči na cvet, mirisan, stvaran. Orahove žuto stablo dozreva u snemenim očima. Ili daleka topla drveta Mediterana, natopljena suncem koje zrači iz tela žene.

Pažnju privlači mirno i uzdržano drvo limuna preobraćenu u Karijatidu; to su oči devojke koje sanjaju more, daleko zagledane slute brodove što plove pučinom. Sva lepota, sav sjaj čiste puti, glatka koža milovana vetrom godinama, klesana dugo, spava u miru i obličju ove devojke.

Stijovićeve devojke žive kao plamen zapaljenog stabla u jari letnjeg dana. One graciozno otvaraju prostor pred sobom. Žena je predstavljena kao plen osamljenosti, ali njeno telo je mirno, ne opire se, ono živi godinama nenarušivo u tom opčinjenom stanju samoće. Devica, blago skrštenih ruku na prsima, bez pobune, u zanosu čeka svog dragana da izađe iz kruškovog gaja i obrli stablo u cvetu.

Pred nama, ta lica su zažarena, ona se ne opiru, podaju se našem pogledu i postaju još ustreptalija. Njihova mirna tela se odmaraju u našim očima, tela koja se otvaraju pred nama i pokazuju svoje „zeleno srce”, i mi prodiremo u njih, u toplu dušu drveta, u srž rastvorenog stabla. Pred svakom ovom skulpturom stojimo ustreptalo, jer ona nas privlači, magično uvlači u svoju srž i mi smo iznenada izjednačeni s njom; naš život u tom trenu traje potpuno isto kao život te žive oplemenjene materije.

**BOGORODICA NA PORODAJNOJ
POSTELJI (skulptra iz VIII veka)****MINHEN, maj 1969.
BAVARSKI NACIONALNI MUZEJ**

Majka, sva zgrčena i svijena u tek minulom bolu, u belom uznemirenom platnu postelje, i novorođenče koje leži u krilu, priraslo za njeno kameno telo. Izgledalo je da su jedno biće, koje se ni samim rođenjem ne može razdvojiti, biće vezano kamenom, zauvek sjedinjeno. Vreme koje teče, mimoilazeći ih, produžava taj čin, poštedujući ih prolaznosti. Kao da se stišao krik teh uminulih muka, kao da je zastao u grlu prvi dečji plač, možda će se iznova javiti. Kao da su njene ruke živele, dotičući maleno telo. Sve se zauvek zaustavljeno odvijalo na toj kamenoj postelji.

Oko njenog skamenjenog tela razliva se svetlost i čini se da je i ona sama utopljena u tom slapu; da je onaj tamniji trak tog svetla, koji se toči i zrači po prostoru; kao da ta svetlost izvire sa njene postelje, iz nepresušnog zdenca...

Niko ne uznemirava taj izvor svetlosti, taj čin koji se odvija vekovima.

likovna sveska